

PARTICIPACIÓ, CIUTAT I EDUCACIÓ: ELS CONSELLS D'INFÀNCIA I D'ADOLESCÈNCIA

Participation, city and education: councils of infancy and adolescence

José Luis Muñoz Moreno

Departament de Pedagogia Aplicada.
Universitat Autònoma de Barcelona

Sara Colorado Ramírez

Departament de Pedagogia Aplicada.
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM: En aquest article es reflexiona al voltant de la participació que en educació s'impulsa i es promou des de la ciutat. Al respecte, es repara en la relació establerta entre ciutat i educació a partir de la implicació de la ciutadania en els processos de presa de decisions com a repte clau per a la democratització de la societat, per al desenvolupament individual i col·lectiu i per a un millor benestar. Particularment, se centra l'atenció en l'experiència dels consells d'infància i d'adolescència com a òrgans i espais que fan possible repensar les ciutats mitjançant la mirada i la participació educativa d'infants i adolescents i que en tant que ciutadans i ciutadanes, amb drets i oportunitats, han de disposar del seu propi protagonisme també en l'anàlisi, la discussió i la construcció del present i el futur de les ciutats on viuen i conviuen.

PARAULES CLAU: participació, ciutat, educació, infància, adolescència

RESUMEN: En este artículo se reflexiona alrededor de la participación que en educación se impulsa y se promueve desde la ciudad. Al respecto, se repara en la relación establecida entre ciudad y educación a partir de la implicación de la ciudadanía en los procesos de toma de decisiones como un reto clave para la democratización de la sociedad, para el desarrollo individual y colectivo y para un mejor bienestar. Particularmente, se centra la atención en la experiencia de los consejos de infancia y de adolescencia como órganos

y espacios que hacen posible repensar las ciudades mediante la mirada y la participación educativa de infancia y adolescencia y que en tanto que ciudadanos y ciudadanas, con derechos y oportunidades, deben disponer de su propio protagonismo también en el análisis, la discusión y la construcción del presente y el futuro de las ciudades donde viven y conviven.

PALABRAS CLAVE: participación, ciudad, educación, infancia, adolescencia.

RESUMEN: This article reflects on participation in education that is driven and promoted by the city. It explores the relationship established between city and education from the perspective of citizens' involvement in the decision-making processes as a key challenge for the democratization of society, for individual and collective development and for improved welfare. Its attention focuses particularly on the experience of the Councils of childhood and adolescence as organs and spaces where cities can be reconsidered through the eyes and the educational participation of children and adolescents and who, as citizens with rights and opportunities, must also have their own part to play in the analysis, discussion and the construction of the present and the future of the cities where they live and coexist.

KEYWORDS: participation, city, education, infancy, adolescence.

I. A manera d'introducció

Participació, del llatí (*pars* i *cipio*), significa prendre part de la qüestió pública en la gestió dels assumptes col·lectius. Representa un procés d'intervenció d'individus i col·lectius a les decisions que els afecten en el seu entorn. La participació de la ciutadania és prendre part activa en tot el que avui aglutina l'esfera pública (Jiménez y Mújica, 2003), però la seva interpretació té múltiples significats segons criteris diversos, finalitats o àmbits (Carnicero, 2001). Així, hi ha participació individual o grupal, formal o informal, com a concepte, dret, deure, valor o instrument, per a la consulta o la presa de decisions, de *jure* o de *facto*. Com a trets conceptuals de la participació

es poden destacar els relacionats amb: passar a l'acció, comporta un acte de canvi i una voluntat de transformació, requereix implicació i compromís en el desenvolupament, precisa realitzar coses amb altres per aconseguir un objectiu, formar part de quelcom, pot estar condicionada per influències de factors externs, un procés que cerca incrementar i redistribuir les possibilitats dels actors en processos de presa de decisions, el seu origen és a les necessitats individuals i col·lectives, influeix en persones, estructures i espais o fa ús d'estratègies i de l'organització per a l'assoliment de metes.

Tres requisits bàsics són necessaris, com a mínim, per a participar: motivació (voler), formació (saber) i organització (poder). La participació té un valor educatiu en si mateixa i, més enllà d'esdevenir un mitjà per a la consecució de propòsits, també representa una manera d'arribar a l'adquisició d'hàbits de comportament i funcionament democràtics. Adquireix importància sobre el desenvolupament de les ciutats atès que, a través de l'acció i l'inconformisme, és possible influir en la seva millora. Sent part, prenent part i tenint part. Al mateix temps és dret i deure. Primer, perquè la ciutadania ha de poder participar de les decisions que la concerneixen. Segon, per la responsabilitat de prendre decisions entre totes amb la voluntat d'implicació en allò relacionat amb el benestar i el desenvolupament social (Civís, 2005). *És reprendre la idea de Giddens (1999) de què no hi ha drets sense responsabilitats.*

Si la participació és un procés de construcció social, la participació ciutadana és la seva concreció i, per tant, la seva posada en pràctica. Per a Pinedo (1999) aquesta darrera suposa la gestió de la cosa pública (FNMC, 2004), intervenir en la vida de la ciutat i un interès de la ciutadania per la política. A la ciutat pren relleu el seu exercici per a esdevenir el context sociopolític més proper a la ciutadania (Civís, 2005), encara que també es pugui donar en altres àmbits superiors. La seva fixació és procurar que les decisions no restin segrestades en mans de majories, sinó que cadascú pugui prendre decisions malgrat pertànyer a minories. No es tracta, d'acord amb Villasante (1998), d'integrar minories en la majoria, sinó de considerar tota la diversitat. Per això, cal garantir la representació directa per part del conjunt de la ciutadania i, en conseqüència, existeix el deure i l'obligació de la ciutat per a procurar participació ciutadana dins les possibilitats reals.

Una òptima i millor participació ciutadana, des d'aquesta visió, es veuria afavorida per la perspectiva de la democràcia participativa (Rubio, 1998; Paterman, 1979). La ciutadania no pot ser visualitzada com a un conjunt d'individus que tria entre diferents opcions i productes, tal com correspon a una participació sostinguda en la individualització. Més aviat cal entendre que la clau de futur de la participació passa per l'organització de la ciutadania (Serrano, 2008) i que aquesta s'ha de considerar com a agents polítics que relacionen les seves vides amb les d'altres, compartint tradicions, coneixements i projectes comuns i, especialment, procurant un benestar individual i col·lectiu que supera la suma d'interessos particulars.

2. Ciutat i educació

La ciutat ha estat objecte de considerables transformacions que han afectat diversos *àmbits* els últims anys (Muñoz, 2012 i 2009). S'hi ha parlat i es parla de la ciutat com a espai econòmic, cultural, administratiu, comercial, d'oci, etc. i també educatiu, tenint a l'horitzó el seu desenvolupament en clau de modernitat, pluralitat, cohesió, canvi i obertura, amb una ciutadania activa, participativa i compromesa amb els valors democràtics i el progrés. L'educació ja no és només un instrument per a la millora, sinó que també és mitjà per a garantir la convivència, la igualtat d'oportunitats i l'equitat i, tanmateix, un procés que es perllonga durant tota la vida en multitud d'escenaris.

La ciutat, com a agent educatiu en si mateix, suposa un canvi en la manera de comprendre la ciutadania pel que fa a drets individuals i col·lectius. Obre, com a referència educativa, oportunitats per a dinamitzar la inclusió de la ciutadania en el seu entorn. I això reclama un replantejament de la funció obligatòria que tradicionalment han tingut assignada els ajuntaments i que molts han completat amb tasques de suplència o la prestació voluntària de serveis. Ara pren força la idea de la ciutat com a font d'aprenentatge (Gairín, 2005) i capaç d'ajudar a construir comunitat, amb identitat i heterogeneïtat, però treballant col·lectivament per a fer front als reptes plantejats (Subirats, 2004).

La relació entre ciutat i educació plenament satisfactòria necessita marcs institucionals que reconeguin el protagonisme de la primera en la definició, planificació i gestió de la política educativa. Que l'ajuntament sigui administració educativa és una aspiració compartida per moltes ciutats i, de fet, podria ser una solució a alguns dels problemes del sistema educatiu (Gairín, 2003) perquè la ciutat constitueix un nivell important de participació educativa, al mateix temps que esdevé un espai adequat de gestió per a prendre decisions en matèria d'educació, atesa la seva proximitat a les necessitats i els problemes de la ciutadania.

La trama de la ciutat educativa pot quedar integrada per quatre ordres de mitjans, institucions o situacions amb clara projecció educadora i formativa (Trilla, s/d): l'estructura pedagògica formada per institucions educatives que garanteixen continuïtat, estabilitat i donen consistència i forma a l'entramat educatiu global; la xarxa d'equipaments, recursos, mitjans i institucions ciutadanes que generen, intencionalment, educació malgrat que no sigui la seva funció principal; el conjunt d'esdeveniments educatius que, tot i ser efímers i ocasionals, es planifiquen; i la massa, difusa però contínua i permanent, d'espais, trobades, experiències i vivències educatives no planejades pedagògicament.

En aquesta línia cada cop són més nombroses i atractives les diverses iniciatives, plans, programes i projectes que animen la participació i coordinació entre tots els agents socioeducatius de la ciutat. Són actuacions que giren al voltant de la idea de ciutats educadores, impulsada per l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE, 2006) com els projectes educatius de ciutat, els mapes educatius, la ciutat dels nens i les nenes o els consells d'infància i d'adolescència, entre moltes altres. Es caracteritzen per fer-se càrrec de bona part d'aquests plantejaments apuntats per Trilla (1999): globalitat (pels sectors de ciutadania que tenen com a destinatari i el territori sobre el qual incideixen), integració (evitant l'excessiva segmentació de llocs, funcions i destinataris), contextualització i transferibilitat (partint de la mateixa realitat, sense tancar-se a altres experiències ni renunciar a una certa vocació d'universalitat), transversalitat (acollint simultàniament actuacions relacionades d'educació formal, no formal i informal i inclús a barrejar-les entre si), formació *cívica* (incorporant un propòsit de formació de la ciutadania en valors

cívics i democràtics), interdepartamentalitat (involucrant un nombre major d'àrees de l'Administració i no limitant-se només a departaments específics d'educació), participació (facilitant la màxima participació ciutadana possible, també en el procés de gestació de projectes) i compensació (promovent la igualtat d'oportunitats i la redistribució dels recursos).

La relació entre ciutat i educació guanya tot el seu interès en tant que projecte col·lectiu, organitzat i intencionat que camina cap a la utopia d'un altre món possible, *més just* socialment i protagonitzat per una ciutadania capaç de combatre l'exclusió i la vulnerabilitat perquè els seus valors, actituds i comportaments també són determinants en l'esdevenir futur de les societats. Fem referència, amb Heras (2008), a una ciutadania configurada per persones diverses amb capacitat per a decidir i condicionar la fisonomia de la ciutat, perquè difícilment es pot pensar en aquesta sense ella. Aquí és on l'educació ha de subministrar competències integrades per a fer efectives la convivència, la igualtat d'oportunitats i l'equitat en la realitat actual i immediata, així com disposar del capital humà necessari perquè les ciutats es puguin desenvolupar en un món cada vegada més canviant i divers.

Fer via per la convivència, la igualtat d'oportunitats i l'equitat és prosseguir col·lectivament i cercar la coresponsabilitat de tots els agents implicats amb la voluntat, el compromís explícit i el paper actiu dels poders polítics (PEC, 2009). Transformar comporta incidir i ser sensibles davant la càrrega educativa que tenen totes les relacions humanes, socials i institucionals (Subirats, 2004) i el destinatari d'aquesta educació transformadora és la ciutadania en les seves dimensions democràtica, social, intercultural, paritària i ambiental (Carneiro, 1999 a), però també compromesa amb el respecte i el foment de valors col·lectius vinculats a drets amb independència del seu origen, ideologia o altres circumstàncies personals específiques. Ens situem doncs en la confluència crítica entre el lliure albir i la responsabilitat per a arribar al desenvolupament d'una ciutadania plena on sigui igual el que és diferent (Carneiro, 1999 b).

La contextualització de l'educació a la ciutat és oportuna perquè es tracta de l'entorn més proper, on succeeix l'activitat i perquè simultàniament és font de recursos educatius que exerceixen influències sobre ensenyants i aprenents, sobre institucions, entitats, associacions i ciutadania, i modifiquen rols

i relacions educatives. Si aquestes influències no són aleatòries, es planifiquen i expliciten com a educatives, ciutat i ciutadania es poden tornar agents educatius coresponsables amb l'educació (Bosch i Batlle, 2006). Tota ciutat és espai educatiu i tot ciutadà i tota ciutadana un agent educatiu, perquè quan ens relacionem amb l'altre transmetem valors i actituds amb la nostra manera de fer o de no fer (Subirats, 2004).

Les instàncies educatives i els agents socioeducatius descobreixen la ciutat com a objecte preferent d'educació, socialització i concreció dels valors que es transmeten. La participació ciutadana en l'educació és, en conseqüència, un repte clau en la democratització de la societat. Ja no és només suficient destinar recursos segons criteris tècnics per a satisfer l'afany de millora de la qualitat de vida de la ciutadania. Es reclamen oportunitats autèntiques de participació ciutadana en l'esfera pública i a partir de la suma d'interessos col·lectius, perquè la interacció social, el debat públic, el respecte i l'acceptació de la diversitat en educació són centrals en un sistema realment democràtic.

L'exercici del dret a l'educació hauria de procurar una activa i efectiva participació ciutadana a tots els graus, també en la presa de decisions que afecten la millora de l'educació. Un desafiament que cal encarar amb unes condicions institucionals adequades i les actituds, estructures i formació pertinents. Sense cap mena de dubte, l'augment de la motivació de la ciutadania per a participar en processos de presa de decisions col·lectius ajuda en la seva assumpció. Per això, i d'acord amb Morin (2001), convindria promoure una democràcia cognitiva que faci que el debat de problemes importants no sigui patrimoni exclusiu d'experts o professionals de la política, sinó que arribi a la ciutadania perquè la participació és un recurs imprescindible per a millorar la vida pública i, en coincidència amb Fernández (1997), constitueix la base de la democràcia, resultant bàsica per a l'evolució de la ciutat. En aquests termes és un dret que sorgeix de la condició de la ciutadania en una societat democràtica, de la situació dels components de la ciutat i la comunitat educativa.

És des de la col·laboració en la consecució dels objectius educatius que la ciutat hauria d'afavorir la participació ciutadana. De fet, els estudis sobre escoles eficaces van demostrar que la implicació de les famílies en l'educació de l'alumnat incidia notablement en el rendiment acadèmic d'àrees

com la lectura i l'escriptura, però també en altres aspectes no cognitius com l'assistència continuada a classe. Ara, però, la participació ciutadana en educació supera el marc estrictament escolar i s'estén a altres dominis de la vida humana com la família, el treball, els serveis socials, les associacions cíviques, les manifestacions culturals i artístiques, l'esport, els mitjans de comunicació, les tecnologies, les relacions interpersonals en l'espai públic, els costums, l'opinió pública o el marc jurídic i polític, entre altres. Queda inclosa en l'àmbit d'una educació caracteritzada per l'esperança davant del pessimisme pedagògic, l'aprenentatge durant tota la vida davant d'un ensenyament que només prepara per a la vida adulta, l'educació permanent com a argument del procés educatiu davant la fragmentació, la innovació davant la rutina o la transformació davant la reproducció (Peiró, 2009).

Sigui com sigui, la ciutat amb pretensió de dinamitzar la participació ciutadana en educació hauria de salvaguardar la formació necessària a la ciutadania perquè se *sàpiga participar*, l'*organització* de mitjans perquè es pugui participar i la motivació perquè es vulgui participar. Les actuacions en aquestes direccions restarien sustentades en principis com el reconeixement i respecte a l'altre, la inclusió o l'orientació a processos i resultats. Els beneficis perseguits es connecten a l'augment de la comprensió de determinades qüestions i situacions educatives, el coneixement del que es fa veritablement, l'aproximació a la responsabilitat, la confiança més gran de la ciutadania o la legitimitat als processos orquestrats. No obstant això, sempre podrien presentar-se alguns inconvenients en relació a l'equitat i l'eficiència.

3. L'acció educativa de la ciutat des de la participació

Malauradament, encara no abunden les ciutats que s'atreveixin a obrir processos participatius que no ofereixin garanties de control sobre els resultats. Passa que, sovint, i per la necessitat de guanyar unes eleccions, hi ha governs locals disposats a sacrificar el contingut d'una decisió substantiva concreta per a adoptar una decisió política que no comparteixen, emanada d'un procés participatiu, si això contribueix a la seva visibilitat i a millorar la imatge pública com a responsables institucionals que fomenten la participació i escolten els seus resultats. Però també passa que determinats pro-

cessos participatius s'aturen per la necessitat imperiosa de guanyar només vots a les urnes.

L'enfocament de la participació en educació, d'acord amb Perales i Escobedo (2016), Luna (2013), Gairín (2000), Apple i Beane (1997) i San Fabián (1994), pivota al voltant de la idea que l'existència d'una societat democràtica és la que fa possible, en principi, la participació dins i fora de les institucions educatives, podent contribuir a l'avanç de la democratització. Tanmateix, que una societat democràtica necessita, a mitjà termini, d'unes institucions educatives democràtiques i que la participació sobrepassa la intervenció en els òrgans formals dels centres escolars, tenint un valor educatiu en si mateixa. Així, els tipus de participació són diversos d'acord amb les diferents raons que la justifiquen i les exigències democràtiques.

La legitimitat de l'acció educativa de la ciutat des de la participació està en funció, en gran mesura, de la capacitat de representació del conjunt d'interessos i sensibilitats rellevants entre la ciutadania. El volum de participants és un criteri que pot condicionar el poder legitimador d'un instrument participatiu (Font, Blanco, Gomà i Jarque, 2000), però la legitimitat també queda supeditada pel fet que l'acció sigui percebuda com a neutral i no com a una eina al servei de certs interessos poc clars i molt particulars (EAP, 1998). A voltes no hi ha dubte que la participació no ha estat controlada per certes elits, atès que els resultats poden contradir les posicions defensades per la institució impulsora malgrat que s'assumeixi la proposta aportada per la ciutadania. Altres vegades, no obstant això, pot haver-hi molts interrogants.

Per tant, la participació fonamentada en la democràcia (Apple i Beane, 1997) ha de ser un instrument sensible a les necessitats i a les demandes socials i educatives, capaç de fer conscients els interessos legítims de tothom en l'empresa conjunta de l'educació i en el context d'una ciutat considerada com a un espai de formació permanent, de síntesi cultural i de creació de pensament. És, doncs, eix vertebrador de la democratització de la societat i imprescindible en la formació d'una ciutadania responsable, competent cívicament i compromesa que, a més, pot afavorir el seu apoderament incidint en capacitats per al diàleg, el pensament crític, la presa de decisions, etc.

Articular la ciutat com una estructura de participació democràtica és aprofundir en la idea que l'educació per a la democràcia és viure la democrà-

cia. Suposa avançar cap a un compromís social, compartint valors comuns per a millorar i transformar la ciutat i una acció educativa realment al servei de la comunitat des de la participació, tal com evidencien les aportacions d'Agud (2014) sobre la participació infantil en l'educació. Es tracta de possibilitar viure experiències bàsiques per al desenvolupament col·lectiu (opinar, reflexionar, cooperar, etc.) i el creixement personal, l'intercanvi de coneixement, l'acceptació de l'altre, l'augment de maduresa i la millora de funcionament (Alcalde, 2005).

Potenciar l'acció educativa és, des de la participació, una responsabilitat de la ciutat que hauria d'estar reflectida en actuacions concretes si es pretén la millora personal i col·lectiva (Muñoz, 2012 i 2009). El veïnatge de la ciutat afavoreix el disseny i l'adaptació dels serveis educatius públics i la resposta a les necessitats educatives específiques de cada context, fins i tot quan es disposa d'un marc competencial molt limitat i un escàs finançament (Velázquez, 2008). Per això, se suscita obrir espais de transversalitat educativa i enrobustir les relacions entre ciutat i educació per mitjà de la participació (Subirats, 2002).

L'acció educativa es focalitza així en la participació al voltant dels valors sobre la concepció de ciutadania (llibertat, igualtat i fraternitat) i la seva avaluació, el reconeixement a l'altre, la promoció de l'autonomia, la proactivitat, les emocions i el futur com a projecte col·lectiu en i per a la pràctica (Rebollo, 2008). D'aquesta manera es poden portar a terme accions conjuntes com l'organització de jornades de formació, seminaris, taules de debat, etc. entre ciutadania i professionals de l'educació, l'edició de publicacions educatives de difusió general o la dedicació d'un espai de l'horari dels professionals de l'educació per a la participació juntament amb la ciutadania per a obrar temes educatius, entre altres.

La ciutat pot millorar mitjançant l'educació (Muñoz, 2012), considerant la participació de la comunitat com a un important articulador de la diversitat, el desenvolupament com a un projecte integral de persones i col·lectius socials i la necessitat d'aprofundir en la democràcia. De fet, d'acord amb Blanco, Fleury i Subirats (2012), la participació és fonamental per a la transformació de la ciutat i resulta pilar bàsic per al desenvolupament de l'acció educativa que promou vers la justícia social. Així, el diàleg establert entre la ciutat i

l'educació esdevé fructífer quan és bidireccional i pren forma com a responsabilitat imprescindible en la definició de la seva orientació, els àmbits vitals i pròxims on passa la vida, la generació i resolució de conflictes, la projecció d'expectatives i esperances, etc. (Peiró, 2009).

Progressar en aquest camí ens porta a caminar cap a una ciutat que aprèn i que, en coherència, dinamitza la participació considerant essencial el treball cooperatiu en educació. La tendència vers el treball en xarxa pot bastir noves formes de relació i d'implicació de la ciutadania en les decisions comunitàries sobre la complexitat d'assumptes públics com ara l'educació (Brugué, 2004). De fet, el treball en xarxa emergeix com a una interessant forma de col·laboració que connecta la participació, la ciutat i l'educació. Pot ser un adequat mecanisme per a la millora, atès que tracta de passar d'una estructura central que contempla el territori com a un continu a una estructura multilateral que el considera discontinu i amb elements nodals interconnectats entre si per a cercar la concertació.

Les dinàmiques de treball en xarxa que pot impulsar la ciutat per a afavorir la participació en l'acció educativa, mitjançant processos de coneixement i reconeixement en espais compartits, poden ser diverses (JPEC, 2009): *a)* desenvolupar polítiques públiques contemplant la xarxa civil formada per entitats i associacions en un escenari de coresponsabilitat i de lideratge compartit; *b)* assegurar la transversalitat i la coordinació interinstitucional per a garantir l'eficàcia i l'eficiència de les intervencions socials i educatives; *c)* definir un projecte comú per a créixer juntes i disposar d'espais per a fer-ho; *d)* vetllar per la participació de les novingudes en la xarxa de la ciutat com a fórmula per a l'apoderament a fi d'incidir en la realitat quotidiana; i *e)* portar a terme un profund procés de sensibilització ciutadana que afecti les diverses activitats i plans que es desenvolupen a la ciutat des de diferents àmbits.

La ciutat, amb propostes educatives necessàries i d'interès i objectius al servei de les persones, pot comportar-se com a motor de canvi i transformació. Com a exemple, en el context internacional, diferents països reconeixen i practiquen decididament la participació de la ciutat en l'acció educativa. És el cas de Finlàndia i Islàndia, on la ciutat s'ocupa de proveir, organitzar i gestionar l'educació per a complir amb les metes fixades pels governs nacionals tot contribuint a la millora de la qualitat dels sistemes educatius (Comas, Abellán

i Plandiura; 2014; Gripenberg i Lizarte, 2012). També hi ha d'altres països de l'OCDE en què la participació de la ciutat en educació és rellevant: Dinamarca, Noruega, Suècia, Polònia, Hongria, Regne Unit o Corea (Pedró, 2008).

En qualsevol cas, la concreció de l'acció educativa de la ciutat sempre hauria de reparar en tot l'essencial per a la participació (Santos, 1997): procurar suficient informació i transparència, possibilitar la consulta prèvia, negociar posicionaments, prendre en consideració i analitzar totes les propostes, no crear bàndols, avaluar resultats i processos, delimitar acords i posar-los en pràctica i prioritzar els interessos col·lectius. Nogensmenys caldria prestar atenció a condicionants d'ordre tècnic, les dinàmiques de grup i les tècniques de resolució de conflictes que puguin ajudar a la ciutat en l'òptim disseny i la implementació de les actuacions. Posar fil a l'agulla en aquest terreny també transita per la negociació de les mateixes regles de joc i l'èxit de determinades actituds participatives resideix en què tothom sigui escoltat, una actitud d'aprenentatge, transparència i flexibilitat (Millaleo y Valdés, 2003).

En el fons es busca que la ciutadania pugui revisar i compartir la seva visió sobre la realitat educativa, més que no pas estar implicada només en un treball administratiu i burocràtic derivat d'un procés de racionalització. Es tracta d'una ocurrència per al debat socioeducatiu, el foment del protagonisme de la ciutat en l'educació i la multiplicació de complicitats, sinergies i compromisos. Tot plegat sense eludir els mateixos contextos de referència i el panorama, que en el futur, els entorns es caracteritzaran per tenir i projectar una personalitat pròpia, singular i diferenciada de les altres. Per això, la promoció d'una millor relació entre participació, ciutat i educació, amb la complicitat de les institucions, les entitats, les associacions i els agents socioeducatius del territori, és més que necessària per a l'èxit dels esforços que s'hi poden esmerçar en la construcció d'aquesta il·lusió de millorar la societat millorant l'educació.

4. Els consells d'infants i d'adolescència

Els consells d'infants i d'adolescència són òrgans de participació educativa a la ciutat, en els quals infants i adolescents s'impliquen activament,

reflexionen, dialoguen, emeten propostes i concreten accions sobre aspectes quotidians i orientats a la transformació de l'entorn. Possibiliten l'experimentació i l'assumpció de responsabilitat social que tenen en diferents àmbits de les seves vides.

Donen veu a infants i adolescents en l'exercici del seu dret a participar en afers de la vida pública, d'acord amb la Convenció dels Drets dels Infants de 1989 (Nacions Unides), la qual ja reconeixia que «els Estats membres han d'assegurar a l'infant la capacitat de formar un judici propi i el dret a manifestar la seva opinió en totes les qüestions que l'afecten considerant la seva edat i maduresa». Reconeixen així que infants i adolescents, com a ciutadania, han d'adquirir protagonisme en la definició, planificació i gestió de la ciutat, esdevenint subjectes de drets i oportunitats, tal com recull la llei dels drets i oportunitats de la infància i l'adolescència (LDOIA, 2010) catalana i que justifica la necessitat i conveniència de promoure polítiques públiques de participació en les ciutats per a aquests col·lectius.

Aquesta mateixa norma concretà la participació en dos àmbits a escala de ciutat: l'espai urbà i les zones i equipaments educatius. En el primer, s'assenyalava la rellevància de contemplar les necessitats d'infants i adolescents en la concepció dels espais urbans a través de consells territorials de participació (article 55.5). En el segon, es remarcava fer ús d'aquests consells per a preguntar a infants i adolescents sobre el disseny i la planificació de les zones i equipaments educatius.

Són òrgans estables i amb voluntat de continuïtat que promouen l'exercici de ciutadania entre infants i adolescents i la seva implicació a la ciutat en què viuen. S'emmarquen en la lògica d'una ciutat que genera dinàmica educadora amb la ciutadania per a dissenyar un projecte social (Novella, 2005). La participació que promouen és real i democràtica, però també transversal, directa i diversa. En el fons són una eina per a la formació de ciutadania i uns espais afavoridors de la implicació d'infants i adolescents en les decisions públiques. D'acord amb Novella (2014:11) són expressió de participació infantil i, per tant, «una experiència personal i col·lectiva que permet la implicació en projectes socials que afavoreixen el desenvolupament psicoeducatiu, la construcció de valors i l'exercici de la ciutadania activa mitjançant la deliberació i

l'acció compromesa en aquells temes que els preocupen i senten com a propis de les seves responsabilitats ciutadanes».

Les seves funcions solen ser (Decret 200/2013): representar els interessos i punts de vista d'infants i adolescents; proposar als organismes competents qüestions que afecten la millora de les condicions de vida d'infants i adolescents; afavorir una visió positiva d'aquests col·lectius i sensibilitzar vers els seus drets de ciutadania; rebre, dinamitzar i generar opinions i propostes d'infants i adolescents; impulsar, executar i avaluar projectes d'interès comú; opinar sobre plans, programes i projectes que afecten infants i adolescents; proposar actuacions que facin visible les aportacions d'infants i adolescents a la ciutat; i fomentar l'aprenentatge mutu en els agents que hi participen del procés.

Els principis rectors en què s'inspiren queden connectats a (Decret 200/2013): respecte a la diversitat i la capacitat d'expressió, obertura i voluntarietat, coneixement d'espais de participació i funcions, realitat i significació vinculada a la presa de decisions i l'execució d'acords, pràctica de la representativitat, exercici de la participació en diferents graus, promoció de l'autonomia o consciència de responsabilitat, entre altres. La seva composició i tasques queden establertes mitjançant el reglament propi de cada ciutat. Així, poden haver-hi ciutats on només participa alumnat de cicles superiors de primària, altres amb tot l'alumnat de l'etapa, altres amb òrgans específics per a adolescents, etc.

L'anàlisi de reglaments de diverses ciutats catalanes constata que la majoria s'adrecen a infants i adolescents de 8 a 17 anys, però en la pràctica es focalitzen en l'alumnat de cinquè i de sisè de primària. Segons la ciutat, la participació representativa recau en un o dos infants per escola o aula. Aquests consellers i conselleres són escollits democràticament per cada centre educatiu. No obstant això, es poden triar per sorteig (Barberà, 2014) o a partir d'altres entitats, com per exemple l'escola municipal de música. Els consellers i les conselleres designats pels seus iguals tenen l'encàrrec de recollir les demandes i propostes del seu centre educatiu i debatre-les al ple del consell o en les comissions de treball que puguin haver-hi. La durada al càrrec acostuma a ser de dos anys, malgrat que per a garantir el dinamisme els consells es poden renovar anualment.

A tall d'exemple, en el cas de Rubí el funcionament del consell és per encàrrec del mateix ajuntament (Agud, 2014), per la qual cosa té una funció consultiva important tot i que també exerceix una funció propositiva quan els participants autònomament inicien processos participatius dins els seus centres educatius i amb altres per a recollir demandes que adreçaran a l'ajuntament. Tanmateix, aporten la seva opinió sobre determinats projectes municipals, fan consultes, eleven queixes, intervenen en estudis, col·laboren en accions solidàries (Montes, 2010). D'altra banda, rendeixen comptes dels acords i les propostes d'actuació que es determinen al consell de la ciutat. No obstant això, la tercera Trobada estatal de consells de participació infantil i adolescent encara continuava reclamant que adults i governs havien d'escoltar millor a infants i adolescents perquè tenen dret a expressar la seva opinió i que aquesta es prengui en consideració (Manifiesto de Guadalajara, 2014).

En el consell de la ciutat, a més d'infants i adolescents, habitualment hi participa l'alcalde o l'alcaldesa presidint l'òrgan, un regidor o regidora en qualitat de vicepresidència i un tècnic o tècnica municipal d'educació que exerceix la secretaria. Les propostes i demandes que els infants i adolescents representants traslladen al plenari (o a les seves comissions de treball, si escau) queden recollides pels càrrecs electes de l'ajuntament que han de donar resposta escrita a les mateixes (El Prat, 2015; Mataró, 2014; Sant Joan de Vilatorrada, 2009; Badalona, 2004). Algunes ciutats delimiten el nombre de propostes que l'ajuntament assumirà executar; per exemple, una en el cas de Reus (2005).

Precisament, el sentit de la participació dels ajuntaments en els consells és donar compliment als acords de consellers i conselleres en relació a les propostes de transformació que han determinat per a la ciutat. Les trobades en els consells acostumen a ser dues vegades a l'any i de manera ordinària, fet que no obsta que es puguin celebrar altres sessions extraordinàries. Allà es posen en marxa diferents dinàmiques (pluja d'idees, reagrupaments en petits grups i gran grup, votacions anònimes, etc.) amb l'objectiu de què tothom intervingui (Agud, 2014).

Amb tot, els consells són un instrument valuós perquè infants i adolescents prenguin la paraula i, per això, convé crear situacions propícies per a la reflexió i el diàleg com a vies per al creixement personal i la millora de la ciutat. La participació aquí demana de compromís polític en una concepció

que, d'acord amb Novella (2005), proposa deixar de protegir a infants i adolescents i passar a dotar-los d'eines amb les quals puguin fer coses, desenvolupar habilitats i competències i esdevenir ciutadans i ciutadanes autònomes perquè s'aprèn a participar participant.

Per mitjà dels consells es promou que infants i adolescents reflexionin críticament sobre un context divers davant de companys i companyes diferents, facin una avaluació respectuosa de les situacions que els preocupen, prenguin consciència per afers polítics i socials del seu entorn proper, expressin la seva opinió justificadament i demandin explicacions i raonaments de fets i actuacions que no consideren justes o igualitàries. (Agud, 2014; Fernández, 2005; Novella, 2005). Els consells esdevenen així en espais educatius que possibiliten a infants i adolescents desenvolupar el seu pensament crític, prendre consciència social i col·lectiva de la realitat del seu context i aprendre democràcia mitjançant la lliure expressió de les seves idees, el diàleg i el consens (Manrique, 2009; Cobo, Franco i Revilla, 2004).

D'aquesta manera, i amb Harts (1997), la capacitat participativa d'infants i adolescents es va desenvolupant en la mesura que aquests disposen d'oportunitats i espais per a poder intervenir en projectes reals de la ciutat. Una capacitat que es concreta en formes i ritmes diversos segons l'infant i l'adolescent, els seus processos de maduració i les oportunitats que troben per a experimentar-los. L'aprenentatge de la participació en infants i adolescents es va formulant a través de l'experiència i els coneixements implicats en la seva posada en pràctica dins d'actuacions com els Consells en aquest cas concret. S'afavoreix doncs la participació però també la construcció de la representació d'infants i adolescents com a ciutadania activa amb drets i estris per a la implicació en projectes de ciutat.

Infant i adolescent esdevenen actors protagonistes de la seva pròpia vida i el seu entorn en tant que incideixen en la presa de decisions per a transformar la ciutat, el context i les seves relacions. Adquireixen un compromís amb si mateixos i amb la ciutat, des de la responsabilitat individual i col·lectiva en favor de la cohesió i la convivència. Per la seva banda, l'ajuntament compromet a la ciutat i explora les seves potencialitats educatives en la direcció d'una ciutat educadora (Barcelona, 2004) i de la infància (Tonucci, 2015 a i 2015 b).

La incorporació d'infants i adolescents en la construcció de les ciutats aporta visions i maneres de concebre l'entorn que subministren una mirada única. I la promoció de projectes de participació educativa infantil i adolescent pels ajuntaments com ara els Consells, pot ajudar a garantir que aquesta sigui efectiva perquè «apropen a aquest col·lectiu a la pràctica democràtica i al coneixement de l'organització política i social, posant en evidència la rellevància d'aquests com a una part important de la ciutadania» (Fernández, 2005:2).

Referències

- AGUD, I.** (2014): *Participación infantil y educación. Escuela, tiempo libre y Consejos Infantiles*, Universidad de Barcelona (tesis doctoral), Barcelona.
- AICE** (2006): *Asociación Internacional de Ciudades Educadoras*. Disponible en: www.edcities.org
- APPLE, M. W. i BEANE, J. A.** (1997): *Escuelas democráticas*, Morata, Madrid.
- BADALONA** (2004): *Consell dels Infants*, Ajuntament de Badalona. Disponible en: <http://goo.gl/Z2YhDr>
- BARBERÀ** (2014): *Consell Municipal d'Infants*, Ajuntament de Barberà. Disponible en: <http://goo.gl/mKZGRv>
- BARCELONA** (2004): *Projecte Educatiu de Ciutat*, Ajuntament de Barcelona. Disponible en: <http://goo.gl/JdAeH9>
- BLANCO, I; FLEURY, S. i SUBIRATS, J.** (2012): «Nuevas miradas sobre viejos problemas. Periferias y transformación social», *Gestión y Política Pública*, Vol. Temático, 3-40.
- BOSCH, C.; BATLLE, R.** (2006): «Proyectos para mejorar la ciudadanía», *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 357, 64-68.
- BRUGUÉ, Q.** (2004): «Modernitzar l'administració pública des de l'esquerra», *Quaderns el pensament i l'acció*, nº 10, 4-28.
- CARNEIRO, R.** (1999 a): «Proyecto Educativo de Ciudad. Educación para la ciudadanía», *Actes del Congrés Barcelona pel Coneixement i la Convivència*, Barcelona (document policopiat).
- (1999 b): «Educación para el siglo XXI. Hacia un nuevo contrato social de ciudad», *Educació i Canvi Social: Cicle de conferències realitzades en el marc del Projecte Educatiu de Sabadell*, Ajuntament de Sabadell, Sabadell.

- CARNICERO, P.** (2001): *Gobierno, participación y control de los centros educativos*, Universitat de Barcelona, Barcelona (document policopiat).
- CIVÍS, M.** (2005): *Els projectes educatius de ciutat com a praxi de desenvolupament comunitari de gènesi socioeducativa*, Universitat Ramon Llull, Barcelona.
- COBO, I.; FRANCO, P. I REVILLA, F.** (2004): *Participación social de la infancia: algunas experiencias en la Comunidad de Madrid*, Instituto Madrileño del Menor y la Familia, Consejería de Familia y Asuntos Sociales, Madrid.
- COMAS, M.; ABELLÁN, C. I PLANDIURA, R.** (2014): *Consells escolars i participació de les famílies a l'escola. Una lectura marcada per la LOMCE*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona.
- DECRET 200/2013.** (2013): *Dels consells de participació territorial i nacional dels infants i els adolescents de Catalunya*, DOGCE núm. 6508.
- EAP** (1998): *Consells ciutadans a Montornès: la plaça Pau Picasso*, Equip d'Anàlisi Política (informe no publicat).
- EL PRAT.** (2015): *Consell dels Infants*, Ajuntament de El Prat de Llobregat. Disponible en: <http://goo.gl/KnZVBA>
- FERNÁNDEZ, J.** (1997): «La participación en la comunidad educativa», *Escuela Española*, núm. 3315 (405), 17-19.
- (2005): *Els infants com a ciutadans. Anàlisi de la participació dels infants en la vida social i de la confrontació que aquesta participació planteja en el món dels adults*, Universitat de Barcelona, Barcelona (Tesi doctoral).
- FNMC** (2004): «Información y participación ciudadana», *Asamblea General Extraordinaria XXV Aniversario de Ayuntamientos Democráticos*, Federación Navarra de Municipios y Concejos, Navarra.
- FONT, J.; BLANCO, I.; GOMÀ, R. I JARQUE, M.** (2000): «Mecanismos de participación ciudadana en la toma de decisiones locales: una visión panorámica», *XIV Concurso de Ensayos del CLAD: Administración pública y ciudadanía*, Clad.org, Caracas.
- GAIRÍN, J.** (2000): «La colaboración entre centros educativos», en Gairín, J. y Darder, P. (Coords.): *Organización y gestión de centros educativos*, Praxis, Barcelona.
- (2003): «La gestió dels serveis educatius locals», *Fórum Local d'Educació*, Sant Cugat del Vallès (document policopiat).
- (2005): «La participación de los municipios en educación», *Temáticos Escuela*, nº 15, 113-151.

- GIDDENS, A.** (1999): *La tercera vía: la renovación de la socialdemocracia*, Edicions 62, Barcelona.
- GRIPENBERG, M. i LIZARTE, E. J.** (2012): «El sistema educativo de Finlandia y su éxito en la prueba PISA», *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, Vol. 3, 14-24.
- HARTS, R.** (1997): *Children's participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*, Earthscan Pub. Ltd., Londres.
- HERAS, P.** (Coord.). (2008): *La acción política desde la comunidad*, Graó, Barcelona.
- JIMÉNEZ, M. i MÚJICA, P.** (2003): *Participación ciudadana y cohesión grupal*, Corporación Participa, Santiago.
- JPEC** (2009): *Declaració de les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat*, Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- LDOIA** (2010): *Llei 14/2010 dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència*, DOGC núm. 5641.
- LUNA, M.** (2013): *Participación ciudadana, políticas públicas y educación en América Latina y Ecuador*, OEI, Quito.
- MANIFIESTO DE GUADALAJARA** (2014): *Memoria Tercer Encuentro Estatal de Consejos de Participación Infantil y Adolescente*, www.consejosinfancia.es, Guadalajara.
- MANRIQUE, E.** (2009): «Consells d'infants, plenaris i audiències públiques», *Infants i Adolescents*, 11, 8-15.
- MATARÓ** (2014): *El Consell d'Infants*, Ajuntament de Mataró. Disponible en: <http://goo.gl/e8idWv>
- MILLALEO, S. i VALDÉS, M.** (2003): *El concepto de participación en el programa orígenes. Desarrollo integral de comunidades indígenas*, mapuche.cl, Chile.
- MONTES, R.** (2010): «El consejo municipal de la infancia y la adolescencia del Ayuntamiento de Laviana: una fórmula para la participación infantil y adolescente», *Participación Educativa*, 14, 180-184.
- MORIN, E.** (2001): *Tenir el cap clar*, La Campana, Barcelona.
- MUÑOZ, J. L.** (2009): *La participación de los municipios en la educación*, Ed. Popular, Madrid.
- (2012): *Ayuntamientos y desarrollo educativo*, Ed. Popular, Madrid.
- NACIONES UNIDAS** (1989): *Convenció sobre els drets de l'infant*, UNICEF.

- NOVELLA, A. M. (2005): *La participació social de la infància a la ciutat: estudi sobre l'experiència de l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat*, Universitat de Barcelona, Barcelona (tesi doctoral).
- (2014): *L'arquitectura de la participació infantil, construïda amb i des dels infants*, FEDAIA, Barcelona.
- PATERMAN, C. (1978): *Participation and democratic society*, Cambridge University Press, Cambridge.
- PEC (2009): *Declaración de las IX Jornadas del Proyecto Educativo de Ciudad. Educación, interculturalidad y cohesión social*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- PEDRÓ, F. (2008): *Descentralització i municipalització de l'educació als països de l'OCDE*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- PEIRÓ, J. (2009): *El ocio educativo en la ciudad. Educación y ocio*, Ayuntamiento de Zaragoza, Zaragoza.
- PERALES, F. I ESCOBEDO, M^a. (2016): «La participación social en la educación: entre propuestas innovadoras y tradición educativa», *Revista Electrónica de Investigación Educativa*, Vol. 18 (1), pp. 69-81.
- PINDADO, F. (1999): *La participació ciutadana a la vida de les ciutats*, Edicions del Serbal, Barcelona.
- REBOLLO, O. (2008): «Ciudadania, participació i escola», *I Jornades Tècniques del Consell de Coordinació Pedagògica*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- REUS. (2005): *Consell d'Infants Ciutadans*, Ajuntament de Reus. Disponible en: <http://goo.gl/gXgOMP>
- RUBIO, J. (1998): «Democracia participativa», *Cuadernos de Pedagogía*, 275, 12-18.
- SAN FABIÁN, J. L. (1994): «Participar más y mejor», *Cuadernos de Pedagogía*, n° 224, 70-71.
- SANT JOAN DE VILATORRADA. (2009): *Consell d'Infants*, Ajuntament de Sant Joan de Vilatorrada. Disponible en: <http://goo.gl/WV56eN>
- SANTOS, M. A. (1997): *El crisol de la participación*, Escuela Española, Madrid.
- SERRANO, J. (2008): *Contra la democracia participativa: los tramposos atajos hacia la participación*, Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia, Barcelona.
- SUBIRATS, J. (Coord.). (2004): «Quina educació per a quines ciutats?», *Congrés de Ciutats Educadores*, Diputació de Barcelona, Gènova.
- SUBIRATS, J. (Coord.). (2002): *Gobierno local y educación*, Ariel, Barcelona.
- TONUCCI, F. (2015 a): *La ciudad de los niños*, Graó, Barcelona.

- (2015 b): «A proposito di emancipare: Se gli adulti non ascoltano i bambini vanno incontro a guai grossi. La città dei bambini: una nuova filosofia di governo delle città». *Kultur, Revista Interdisciplinària sobre la Cultura de la Ciutat*, Vol. 2, núm. 3, 77-94.
- TRILLA, J.** (1999). «La ciudad educadora. De las retóricas a los proyectos», *Cuadernos de Pedagogía*, nº 278, 44-48.
- (s/f): «De la escuela-ciudad a la ciudad educativa», *Cuadernos de Pedagogía*, CD-Rom 25 años.
- VELÁZQUEZ, J. M^a.** (Dtor.). (2008): *Guía del concejal de educación*, FEMP – Ministerio de Educación, Madrid.
- VILLASANTE, T.** (1998): *Participación e integración social*. Disponible en: <http://goo.gl/SjgpiJ>

